

Sosyal Medya Eksenli Dijital Seferberlik ve Protesto Hareketleri Üzerine Bir Literatür İncelemesi

A Literature Review on Social Media – Based Digital Mobilization and Protest Movements

Seyedmorteza MOUSAVİ¹ Nurcan TÖRENLİ²

ÖZ: Günümüzde yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen sosyal medya pek çok çalışma alanıyla ilişkilendirilmektedir. Bunların başında da siyasal yaşama katılım eksenli dijital seferberlik, protesto ve hak arayışları gelmektedir. Nitekim dünya çapında patlak veren bir çok eylem, toplumsal hareket, protesto ve seferberlik, sonuçları olumlu veya olumsuz olsun, geçmişe oranla çok daha kolay organize edilebilmektedir. Ancak devletlerin, çıkar gruplarının ve büyük şirketlerin de bu alanda etkin olduğu; sansür, engelleme, gözetim ve baskının yanı sıra trol hareketleri, yanlış-yalan haber ve bilgi kirliliği gibi demokratik ve özgürlükçü çabaların altını oyan olumsuzluklar barındırdığı da göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmada 2012 ve 2023 yılları arasında 23 ülkede sosyal medya eksenli dijital seferberlik ve protesto hareketleri konulu araştırmaların meta analizi gerçekleştirilerek, sosyal medyanın neden ve nasıl kullanıldığı irdelenmiştir. Analiz, incelenen makalenin başlığı, yazarı, yayım tarihi, araştırılan ülke; makalenin spesifik konusu ve amacı; makalenin anahtar kelimeleri; odaklanılan örneklem/analiz birimi; makalenin kuramı/paradigması; makalede kullanılan medya platformu; makalenin hipotezi ve araştırma soruları ile makalenin ulaştığı bulgular olmak üzere sekiz kategorik başlık altında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ulaşılan en önemli sonuç, dijital protesto ve seferberlik hareketleri bağlamında sosyal medya ekseninde klişeleşmiş, araca (dijital teknolojiye) odaklı 'olanaklar/sınırlılıklar' ikilemi yerine ağırlıklı olarak taraflar ve mücadelenin koşullarına odaklı 'olanaklar/karşı olanaklar' çatışmasının yeğlenmesidir. Çalışmanın odaklandığı konu ve ulaştığı sonuçlar açısından Türkçe literatürde konunun farklı boyutlarda tartışılmasına katkı vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Protesto, Sosyal Medya, Seferberlik, Demokrasi, Kolektif Eylem*

¹ Corresponding Author, Dr. e-mail: alpaysan@gmail.com ORCID: 0000-0003- 4420-7225

² Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Communication, Department of Journalism e-mail: torenli@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0001- 8520-3138

Atf/Citation: Mousavi, S. ve Törenli, N. (2023). Sosyal Medya Eksenli Dijital Seferberlik ve Protesto Hareketleri Üzerine Bir Literatür İncelemesi. Intermedia International e-Journal, 10(19) 314-331. doi: 10.56133/intermedia.1348867.

Extended Abstract: Today, social media is associated with many fields of work. Having become an integral part of human life, social media has become an environment where we can express and discuss our thoughts about our daily life, political, cultural, economic and even religious issues. In this context, social media has gained an important position in the field of politics in the last two decades. However, people who use social media and its tools to mobilize, protest and demand rights often turn to social media to declare their intentions, to resist, to create identity and common goals. According to some researchers, since the emergence of social media, digital protest and mobilization can be organized much more easily than in previous periods. However, as this study has shown, social media-based protest movements vary from country to country, in essence contain some threats and risks as well as opportunities for both protesters and governments. On the other hand, the interplay between online and offline activism in contemporary protest movements is also striking (Fominaya, 2014, s. 166). This is largely due to the dialectical integrity of offline activities in physical public space and online activities (information sharing, instant communication, organizing, mobilization, documentation, etc.) on social media.

In this literature review, which aims to enrich the Turkish literature on mobilization and protest movements and to obtain more in-depth information on the current mobilization and protest movements, research on social media-based mobilization and protest movements in 23 countries between 2012 and 2023 was included in the sample in order to reveal how and for what purposes social media is used in this context. In determining the articles in the sample, the filtering options offered by Web of Science were utilized and a two-stage elimination was performed. Accordingly, in the first stage, a total of 85 articles were reached by using the keywords 'new media', 'social media', 'Internet', 'digital mobilization', 'protest movements' and 'social movements' between 2012 and 2023. In the second stage, the number of articles was reduced to 23 based on the country-geographical region, representing each country-geographical region. The literature analysis was conducted under eight categorical headings: title, author, date of publication, country of research, specific topic and purpose, keywords, sample/unit of analysis, theory/paradigm, media platform, hypothesis or research questions and finally findings. The articles were then subjected to detailed reading in accordance with the qualitative content analysis technique, which is highly suitable for literature reviews, and the data obtained were tabulated under the categorical headings listed above (Table.1).

This study has yielded very instructive results, especially since, despite being conducted in different countries, they are largely similar and to a lesser extent divergent. First of all, it should be noted that almost all studies paradoxically reveal the fact that social media is used both to mobilize society and share grievances and to monitor and suppress the movements initiated by the administrations. In other words, in the studies subject to the literature review, instead of the stereotypical 'possibilities/limitations' dichotomy focused on the tool in the axis of social media, the 'possibilities/counter-possibilities' conflict focused on the parties and the conditions-environment of the struggle is preferred. Another overlapping aspect of the research results is that the instrumental and spatial possibilities of social media in generating new protest and mobilization movements are as valid for the activists as they are for the administrations that want to prevent the movement, and even more so for them. In this context, the common opinion of the researchers is that the ability of social media to create public support and take protest and mobilization to a mass-societal scale cannot be considered independent of the willingness of individuals to participate in binding collective actions on social media.

One of the most divergent aspects of the research results is the debate on whether social media is a new public sphere. Accordingly, while some of the researchers who evaluate social media as a digital public sphere place at the center of this evaluation the effectiveness of activist movements in developing communication processes that escape the control of those who hold managerial-institutional power, others see social media as a technological power field dominated by capital rather than a fundamental source of autonomy, or a field of control-domination where collective subjectivities and emotional mobilization can be easily fragmented. Another element that divides researchers is the dynamics of the contribution of the Internet and social media to overcoming geographical and socio-economic inequalities. While some researchers focus on the leaders of the movement as the driving force of social media in protests and mobilizations against an increasingly unpopular regime, others focus on the perceptions of 'risk thresholds' of ordinary individuals as supporters or participants and their emotional state in the face of crisis.

In conclusion, this study has once again demonstrated that it is as wrong to generalize social media as it is to equate it with total darkness and pollution. Another point that should not be neglected is that, in contrast to the artificial-confrontational publicity of traditional media, the limited-mediated-negotiative publicity of social media potentially provides much more support to the democratic struggle. It seems that unless social media is seen as a medium of struggle in this regard, as in other life practices, and unless the aim is to intervene instead of being involved, it is surrounded by constraints that will serve to uniformize people.

Key Words: *Protest, Social Media, Mobilization, Democracy, Collective Action*

GİRİŞ

2000'li yıllarda blogların gelişimi ve sosyal medyanın ortaya çıkışı ve yaygınlaşması, teknik-teknolojik bir bakışla Web 1.0'dan Web 2.0'a geçişin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Jurgenson & Ritzer, 2012). Bu bağlamda internet kullanıcılarının içeriklerin salt tüketicisi olmaktan çıkarak, üreticisine dönüşmeye başlaması sosyal medyanın kolektif eylem potansiyelinde önemli bir ivmelenme yaratmıştır.

Kolektif eylem potansiyeli, sosyal medyanın toplumsal ölçekli bağlantı, koordinasyon ve iş birliğini kolaylaştırması anlamına gelmektedir. Laer ve Aelst'in "Dijitalleştirilmiş Eylem Repertuarları" olarak adlandırdığı bu potansiyel, muhalif toplumsal hareketlerin amaç ve hedeflerine ulaşmasının yanı sıra aktivistlerin ve muhalif grupların seslerini susturmak (Çin ve Rusya örnekleri) ve iktidara yönelik tehditleri en aza indirmek için de kullanılmaktadır (Laer & Aelst, 2010).

İlgili literatürde toplumsal hareketleri ve örüntülerini inceleyen çalışmalarda üç kuramsal yaklaşım öne çıkmaktadır: (i) görelî yoksunluk, (ii) kaynak seferberliği ve (iii) yeni toplumsal hareketler (Hashemi, 2020, s. 11-12). Görelî yoksunluk, insanların yaşam koşullarını karşılaştırıp hak ettikleri payı alamadıklarını fark ederek toplumsal hareketlere katılmalarıdır. Kaynak seferberliği, toplumsal hareketliliğin bilgi, para, medya, emek veya dayanışma gibi temel kaynaklara erişildiğinde gerçekleşebilir olmasıdır. Genelde tecimsel olmayan özgürlük, katılım, insan haklarına saygı gibi hedeflere ulaşılmayı amaçlayan yeni toplumsal hareketler ise sokak protestoları, protesto gibi geleneksel çekişme biçimlerine odaklanmak yerine siyaset, ideoloji, kültür gibi toplumsal sorunlara odaklanmaktadır.

Günümüzde sosyal medyanın dijital seferberlik ve protesto konuları üzerindeki etkisi sıklıkla tartışılmaktadır. Kimi araştırmacılar, devlet destekli baskının, demokratik katılımın maddi-gayri maddi maliyetlerini ve risklerini artırmakla birlikte hareketin kaynak tabanını sönmümlendirerek protestoları engellendiğini iddia ederken (Davenport, 2010), kimileri de (Hess & Martin, 2006), bu baskının, meşruluk krizi yaratıp halkın protestoculara sempati duymasını sağladığında, muhalif hareketin genişleyebileceğini öne sürmektedir. Muller ve Opp (1986) ise çevrimdışı-fiziki katılım deneyimlerinden yola çıkarak katılım maliyetini karşılansın ya da karşılansın, her yurttaşın potansiyel olarak başarılı bir protestonun faydalarından yararlanabileceğine işaret etmektedirler. Ancak Jost vd. göre, burada bir paradoks vardır; rejime karşı itirazı olan yurttaşların varsayımsal bir 'katılım eşiği' vardır. Protestocuların sayısı bu eşiğin altına düşerse, protestonun potansiyel maliyeti bireyin katılımını engeller; buna karşın protestocuların sayısı katılım eşiğini aşarsa protestoya katılımını teşvik eder (Jost , Barberá , Bonneau , Langer , Metzger , Nagler , Sterling & Tucker , 2018, s. 88).

Dünya çapındaki olaylar, toplumsal hareketlerin, sosyal medyanın sağladığı çevrimiçi olanaklara giderek daha fazla yaslandığını göstermektedir. Örneğin Bennett ve Segerberg'in (2013) işaret ettiği gibi günümüz aktivistleri, internet aracılığıyla bilgiyi hızla geniş coğrafyalar arasında kolaylıkla yayabilmektedir. Nitekim Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarının Arap Baharı (Howard & Hussain, 2011), Occupy hareketi (Gaby & Caren, 2012) gibi toplumsal hareketlerde bilginin yayılmasına ve yeni katılımcıların kazanılmasına yaptıkları katkılar ayrıntılarıyla belgelenmiştir. Öte yandan, sosyal medyanın muhaliflerce kullanılması, yönetimlerin protesto faaliyetlerini tespit edip bastırması için de olanaklar sunmaktadır. Nitekim bazı araştırmacılar, Çin yönetiminin kamuoyunu izleyebilmek için muhalif protestoların düzenlenmesine görünüşte izin verdiklerini, böylelikle sosyal medya verileriyle hareketin liderlerini tespit etmekte kullandıklarını göstermişlerdir (King, Pan, & Roberts, 2013). Sosyal medyayla baskı-seferberlik ilişkisini ele alan kimi araştırmacılar ise, devlet destekli baskının protestolara destek veren sosyal medya hesaplarının oluşturulmasına katkı sağladığını ileri sürmektedir (Suh, Vasi & Chang, 2017, s. 283). Bu bağlamda muhalifler ile yönetimler arasında süren dijital kovalamacanın (Morozov, 2011; Shirky, 2011) süreci söylenebilir.

1. Sosyal Medya ve Kolektif Eylem

Web 2.0 ile sosyal medyanın kolektif eylem modelinde oluşan değişiklik, dijital ağ eksenli ve kişiselleştirilmiş içerik paylaşımına dayalı yeni bir bağlantılı eylem mantığını gündeme getirmiştir. Nitekim W. Lance Bennett ve Alexandra Segerberg'in (2013) "medya ağları arasında kişiselleştirilmiş içerik paylaşımına dayalı yeni bir bağlantılı eylem mantığı" da bu bağlamda gündeme getirilen tartışmalar arasındadır. Bireyler yaşadıkları mağduriyetleri sosyal medya ağlarında yorumlayarak ürettikleri yeni anlamları oldukça yaygın biçimde paylaşmaktadırlar. Süreç, artık

resmi bağlar, kurumsal bağlılık veya grup üyeliği olmadan işlemektedir. Bunların tümü, teknolojiyi kullanarak kendi kendini örgütleyebilen ve böylece geleneksel örgüt liderliğini veya rollerini azaltan akıcı ve bağlantılı bir eylem modelini gündeme getirmiştir (Chodak, 2016, s. 56). Örneğin Kavada'ya (2015, s. 883) göre, bu durum, sadece kolektif eylemin örgütsel boyutuyla ilgili geleneksel kavramları değil, aynı zamanda kolektif eylemin mevcut kalıplarını açıklayan kolektif kimlik gibi kavramlar da dahil olmak üzere toplumsal hareketlerin geleneksel kavranışının değerinin de sorgulanmasını beraberinde getirecektir. Ancak Kavada, bugünün protesto ve devrimci hareketlerinin geçmişe göre daha gevşek yapılandığının büyük ölçüde geçerli olmakla birlikte bunun söz konusu hareketlerin kendi yaklaşımlarını farklı kolektifler olarak geliştirmek zorunda oldukları gerçeğini değiştirmediğini vurgulamaktadır. Gerçekten de bu yeni modelde, bir toplumsal hareketin örgütlenme zorlukları eski önemini kaybetmiş gibi görünmektedir. Özellikle gençlerin kurumsallaşmamış, yatay katılım tercihlerine uygun yeni alternatif siyasi katılım biçimleri gelişmiştir. Nitekim Castells'e göre, bütün süreçler etkileşimli iletişim ağlarına bağlı olduğu için internete ve sosyal medyaya dayalı dijital iletişim ağları işi kolaylaştırmakta; kolektif kimlik, tamamlayıcı yüz yüze iletişim ve kentsel alanın işgal edilmesi, toplumsal hareketlerin başarısını pekiştirmektedir (Castells, 2012, s. 229).

2. Sosyal Medya ve Dijital Seferberlik

Sosyal medya, aktivist ve/veya seferberlik hareketleri için gerekli olan ve geleneksel medya kuruluşlarının dünyasında bulunmayan yeni bağlamlar yaratma gücüne sahiptir. Sosyal medya, herhangi bir politikayı garanti etme gücüne sahip olmasa da onun yeni sosyal dünyalar yaratma konusunda başarılı olduğunu söylemek mümkündür (DeLuca, Lawson, & Sun, 2012, s. 500-501). Özellikle de sosyal medyadaki tartışma ve fikir alışverişi, "kilit rol üstlenen aktivistlerden gelen mesajın halk kitlelerine ve daha da önemlisi küresel bir takipçi kitlesine yayınlanmasında bir megafon işlevi görebilir" (Lefebvre, 2016, s. 233). Bu işlev, önceki etkinlik ve tercihlere dayalı olarak bireysel içeriği besleyen, zenginleştiren gelişmiş algoritmalar tarafından da desteklenmektedir (Zeitsoff, 2017). Chodak, bu durumu internet ve sosyal medyanın, protesto seferberliğiyle ilgili iki unsuru temelden değiştirmiş olmasına bağlamaktadır: katılım maliyetleri pratik olarak göz ardı edilebilir hale gelmiş ve daha fazla bireyin kendi içerikleriyle kısa sürede eyleme katılmasıyla (flaş seferberlik) fiilen hazır bulunma ihtiyacı ortadan kalkmıştır (Chodak, 2016, s. 58). Böylece bir "katılım fazlası" oluşarak seferberlik halinin ölçüğü ve etkisi genişlemiştir (Theocharis, Lowe, van Deth & Albacete, 2015, s. 204). İletişim maliyetlerinin düşmesi, toplumsal hareketler için önemli olan bilgilerin hızlı ve kolay dolaşımını mümkün kılmakta, böylece aktivistlerin daha fazla insana ulaşması mümkün olmaktadır. Bu durum, aktivistlerin sosyal ağları genişletip yönetmesine dolayısıyla diğer bireylerle olan "zayıf bağlarını" güçlendirmesine olanak vermektedir.

Sosyal medya, mesajın üreticisi ve tüketicisi ekseninde sabitlenen aktör konumlarının dinamik, aktif öznel konumuna taşınmasına olanak vererek yani çok kullanıcıdan çok kullanıcıya karşılıklı etkileşimi mümkün kılarak, farklı sosyal çevrelerin bir araya gelmesine ve yeni işbirliklerine olanak tanımaktadır. Bu sadece aktivistlerin değil, temsil edilmeyen veya politik olarak aktif olmayan grup ve bireylerin katılımına ve işbirliğine olanak tanımaktadır. Nitekim 'sıcak temas ve güven ilişkisinin' (hayatın olağan akışının) mutlak zaman ve mekanının 'doğal' sınırlılıklarına vurgu yapan Manuel Castells'e göre (2012, s. 224), fiziksel "mekanların uzamında" isyankar bir topluluk yaratma çağrısı, sanal "akışlar uzamından" anında yanıt bulmaktadır.

3. Sosyal Medya Eksenli Protesto Hareketleri

Sosyal medya eksenli protesto hareketleri, her ülkenin özgün koşullarına göre değişiklik göstermekle birlikte özü itibarıyla, hem protestocular hem de yönetimler açısından kimi olanaklar yanında kimi tehditler-riskler de içermektedir. Özellikle otoriter ülkelerde protesto hareketleri, protestocular açısından önemli kişisel-toplumsal maliyetlerin yanı sıra mevcut rejimin ayakta kalmasına destek olan meşrulaştırıcı söylemi aşındırmada etkin olabilecek yeni mücadele biçimlerini de içeriyor olması nedeniyle yeni bir siyasi katılım biçimi olarak gözükmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda (Egorov, Guriev & Sonin 2009; Shirky, 2011; Morozov, 2012; Lorentzen, 2014) bulgularında üzere sosyal medya aracılığı ile gerçekleşen iletişimin genellikle hükümetler tarafından kontrol edilen dijital bir altyapı aracılığıyla gerçekleşiyor olması bu riski yükseltmektedir.

Öte yandan, bilgisayar destekli metin (sıklık) analizindeki son gelişmeler, makine öğrenme teknikleri ve güçlü bilgi-işlem yapısı, kritik kullanıcıları belirleme ve mesajları sansürleme maliyetlerini önemli ölçüde azaltmıştır (Qin, Strömberg & Wu, 2017, s. 118). Özellikle yerel yönetimlerin katılımcılara karşı şiddet kullanımına yönelmeleri, sosyal medya dolayısıyla yerelin ulusal hatta uluslararası ölçekte gündem olup güçlü tepkileri tetik-

lemesine yol açabilmektedir. Qin ve arkadaşlarına göre bunun iki nedeni vardır: i.) yerel yönetimlerin sosyal medya aktivistlerini tespit edememesi ve ii.) sosyal medya aracılığıyla güç kullanımları deşifre olan yerel yönetimlerin merkezi-ulusal yönetimleri güç durumda bırakmaları açısından yarattığı siyasi maliyetleri (Qin, Strömberg & Wu, 2017, s. 138).

Sosyal medya kullanımı ile siyasi katılım arasındaki ilişkide sosyal medya platformları genç kullanıcılar açısından önemli bir yer edinmiş ve popüler bir unsur haline gelmiştir. Nitekim, 2019 Chilean Social Outburst protestoları (Ekim 2019'da bir seferberlik dalgası Şili demokrasisini sarstı. Başkent Santiago'da 0,40 dolarlık bir metro ücreti zammı, tüm ülkeye yayılan bir dizi protestoyu tetikledi. Beklenmedik bir şekilde Şili, 1990'da diktatörlüğün sona ermesinden bu yana en büyük protestoları yaşadı.) bağlamında genç Şilililer arasında en popüler beş platformu inceleyen bir araştırma sosyal medyanın genç kullanıcılar arasında siyasi katılımı şekillendirmeye devam ettiğini ve protestolara katılım amacıyla daha yaygın-güçlü platformları tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Ancak araştırmacılar (Scherman & Rivera, 2021, s. 10) gençlerde sosyal medya kullanımı ile protestolara katılım arasındaki ilişkinin, son on yılda artmak yerine giderek azalma eğilimine girdiğini de saptamışlardır.

Protesto hareketlerine sosyal medya dolayısıyla katılım, maliyet-fayda analizi perspektifinden bakıldığında, halkın maruz kaldığı enformasyonun niteliğini ve/veya niceliğini değiştirerek siyasal davranış biçimlerine etki edebilmektedir. Ancak bazı durumlarda, sosyal medya yoluyla yayılan enformasyon, katılımın öngörülebilir maliyetlerini artırarak katılımı olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, İspanya, Türkiye ve Ukrayna'daki protesto hareketlerine ilişkin araştırmalarda (Jost vd., 2018, s. 85) Twitter ve Facebook gibi sosyal medya platformlarının bilgi alışverişi ve toplu eylem koordinasyonu açısından üç önemli sonuca ulaşılmıştır. Buna göre, ulaşım, katılım, polislerin nerde bulunduğu, şiddet, sağlık hizmetleri ve yasal destek gibi protesto faaliyetlerinin koordinasyonu için hayati önem taşıyan bilgiler, sosyal medya kanalları aracılığıyla hızlı ve etkili bir biçimde yayılmaktadır. Yanı sıra sosyal medya, hem protesto eylemini destekleyen hem de eyleme karşı çıkan; ahlaki öfkeyi, sosyal özdeşleşmeyi, grup yeterliliğini, sosyal adaleti, yoksunluğu vurgulayan duygusal ve motive edici mesajların karşılıklı olarak iletildiği mecralar olarak işlev görmektedir. Son olarak, siyasal ideoloji de dahil bağlamsal faktörlerin bir işlevi olarak farklılık gösterebilen çevrimiçi sosyal ağların yapısının bilgi teşhirine-ifşaya çok daha yatkın oluşu, protesto hareketlerinin gidişatında önemli etkiye sahiptir (Jost vd., 2018, s. 111).

Özetlemek gerekirse, sosyal medya eksenli protesto hareketleri alan yazınında "hibrit nitelikli toplumsal hareketler" olarak değerlendirilmektedir. Nitekim günümüzün protesto hareketlerinin çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizm arasındaki karşılıklı etkileşimi de dikkat çekicidir (Fominaya, 2014, s. 166). Bu durum fiziksel-kamusal alandaki çevrimdışı faaliyetler ile sosyal medya ekseninde yürütülen çevrimiçi faaliyetlerin (bilgi paylaşımı, anlık iletişim, örgütlenme, seferberlik, belgeleme vb.) diyalektik bir bütünlük taşımasından kaynaklanmaktadır. Bu durumu çevrimdışı faaliyetlerin, kişiselleştirilmiş dijital mobil cihazlar ve sosyal medya aracılığıyla görünürlük ve gerçeklik kazandığı şeklinde yorumlamak mümkündür (Boler & Nitsou, 2014, s. 241).

4. Araştırma Tasarımı

Bu literatür incelemesinde araştırma örnekleme iletişim ve siyaset disiplini içinde yer alan ve temelde sosyal medya konulu makalelerden oluşmaktadır. Örneklem içinde yer alan makalelerin belirlenmesinde yöntem olarak Web of Science'ın sunduğu filtreleme seçeneklerinden yararlanılmış ve iki aşamalı bir eliminasyon yapılmıştır. Buna göre ilk aşamada, 2012 ve 2023 yılları arasında 'yeni medya', 'sosyal medya', 'İnternet', 'dijital seferberlik', 'protesto hareketleri' ve 'sosyal hareketler' anahtar kelimeleri kullanılarak toplamda 85 makaleye ulaşılmıştır. İkinci aşamada ise ülke-coğrafi bölge esaslı temel alınarak, her bir ülkeyi-coğrafi bölgeyi temsil edecek biçimde makale sayısı 23'e düşürülmüştür. Makaleler içinde aynı ülkeden-coğrafi bölgeden olanlar içinde atıf sayısı düşük olanlar, bilimsel bir araştırma çerçevesine uymayanlar ve tarihsel olarak daha eski olanlar kapsam dışı bırakılmışlardır.

Çalışma kapsamındaki makalelerden veri toplamada kullanılacak kategorik başlıkları belirlemek amacıyla ön okumalar yapılmış ve sekiz ana başlık belirlenmiştir: (i) İncelenen makalenin başlığı, yazarı, yayım tarihi ve araştırılan ülke, (ii) Makalenin spesifik konusu ve amacı, (iii) Makalenin anahtar kelimeleri, (iv) Odaklanılan örneklem/analiz birimi, (v) Makalenin kuramı/paradigması, (vi) Makalede kullanılan medya platformu, (vii) Makalenin hipotezi ve/veya ana soruları, (viii) Makalede öne çıkan sonuçlar. Bu aşamadan sonra makaleler literatür incelemeleri için oldukça elverişli olan niteliksel içerik analizi tekniğine uygun olarak detaylı okumaya tabi tutulmuş ve elde edi-

len veriler, ilgili kategorik başlıklar altında tablolaştırılmıştır (Tablo.1). Farklı ülkeler ve farklı coğrafyalarda sosyal medya eksenli seferberlik ve protesto hareketlerini ele alan bu literatür incelemesinin temel amacı, genel olarak internet, özel olarak da sosyal medya dolayımı karşılıklı etkileşimin giderek yoğunluk kazanmasına bağlı olarak çevrim içi dijital seferberlik ve protesto hareketlerinin her bir ülkede örtüşen ve ayrışan niteliklerini karşılaştırmalı bir perspektiften ortaya çıkarmaktır.

Tablo 1: Literatür incelemesine konu olan makalelerden kategorik başlıklar altında elde edilen bulgular

Makalenin yazar/yazarları, tarihi ve konu alınan ülke	Konu ve amaç	Anahtar Kelimeler	Yöntem ve Örneklem	Kuram/paradigma tercihi	Kullanılan medya platformu	Hipotez ve/veya araştırma soruları	Öne Çıkan Sonuçlar
(Lonkila, Shpakovskaya & Torchinsky, 2021). Digital Activism in Russia: The Evolution and Forms of Online Participation in an Authoritarian State. (Rusya).	Seçilmiş vakalar aracılığıyla dijitalleşmenin Rusya'daki aktivizm hareketlerine etkisi araştırılmıştır.	-	2016 tarihli Avrupa Sosyal Araştırması ile Telegram verilerine dayanarak Rusya ile dört Avrupa ülkesindeki aktivizm hareketleri karşılaştırılmıştır.	-	Telegram	Telegram, hükümetin bu hizmetin kullanımını engelleme girişimlerine nasıl direndi?	Dijital teknoloji hem insanları harekete geçirmek hem de onları izlemek için yeni olanaklar sunmaktadır. Dijitalleşmenin özgürleştirici ve baskıcı yönleri arasındaki gerilimin sonuçları daha fazla araştırmayı gerektirmektedir.
(Mateo, 2022). "All of Belarus has come out onto the streets": exploring nationwide protest and the role of preexisting social networks. (Belarus).	Belarus gibi erken gelişen bölgelerde dijital seferberliği neyin tetiklediğini ortaya çıkarmak.	Belarus; Protesto; Sosyal ağlar; Seferberlik.	Literatür taraması, Telegram ve Belarus Ulusal İstatistik Komitesi'nin verileri çok değişkenli lojistik regresyon kullanılarak analiz edilmiştir.	-	Telegram	Sosyal ağ bağlantıları yerel düzeyde dijital seferberlik ve protestoları yönlendirmek açısından önemli bir değişkendir.	Sosyal ağların erken yükselen ve dağılık yerleşimli ülkelerde protestoları yönlendirmedeki rolüne ilişkin hem nicel hem de nitel kanıtlara ulaşılmıştır.
(Harlow & Harp, 2012). Collective Action on The Web: A cross-cultural study of social networking sites and online and offline activism in the United States and Latin America. (ABD ve Latin Amerika)	ABD ve Latin Amerika'daki aktivistlerin sosyal ağların toplu eylemler için olanaklarını nasıl algıladıklarını incelemek.	Sosyal ağlar; Aktivizm; Toplu eylem; Bilgisayar aracı iletişim	ABD ve Latin Amerika'da hem İngilizce hem de İspanyolca konuşan aktivistlerin katıldığı Web tabanlı bir anketle literatür incelemesi kullanılmıştır. Örneklem kartopu yöntemiyle oluşturulmuştur.	Alternatif medya araştırmaları, toplumsal hareket ve kamusal alan teorileri	Çevrim içi sosyal ağ siteleri	Katılımcı aktivistlere göre çevrim içi katılımı çevrim dışı katılıma göre daha güçlü kılan dinamikler nelerdir?	Sosyal ağlar, kolektif kimlikleri güçlendirerek dijital seferberlik ve protestoların gerçekleşmesine güçlü bir destek sunmaktadır.
(Treré, Jeppesen, & Mattoni, 2017). Comparing digital protest media imaginaries: anti-austerity movements in Greece, Italy & Spain (İspanya, İtalya ve Yunanistan).	İngilizce, Güvencesiz Nesil ve Aganaktismenoi hareketlerinin çatışma ve iletişim repertuarlarını ortaya çıkarmak.	Kemer sıkma Dijital medya; Protesto medyası; Medya hayalleri, Protesto kültürleri.	2011 İhtilaf Dalgasına dahil olan aktivistler ve bağımsız medya yapımcıları ile yapılandırılmış görüşmeler ATLAS.ti yazılımıyla analiz edilmiştir.	Toplumsal hareket ve iletişim kuramları.	Sosyal medya platformları ve dijital bilgi ve iletişim teknolojileri	Protesto-seferberlik çalışmalarında görülen üç önyargı (medya merkezli; tarih dışı ve hiper-yerel önyargı) toplumsal hareket ve dijital medya kuramsal çerçeveleri birleştirilerek kırılabilir.	Dijital protesto tahayüülleri toplumsal hareket hedefleriyle uyumlu hale getirilebildiğinde, protesto kültürleri, medya uygulamaları, toplumsal hareketin örgütsel yapıları daha kolay şekillendirmeye başlar.
(Elmie, Gower, Zhou, & Metzger, 2019). Connective-Collective Action on Social Media: Moderated Mediation of Cognitive Elaboration and Perceived Source Credibility on Personalness of Source (ABD).	Kişisel ve kişisel olmayan mesaj kaynakları ile bireylerin sosyal medya bağlantısı toplu eylemlere katılım istekliliğini nasıl etkilediğini incelemek.	-	Mesaj kaynağına manipüle eden kişisel ve kişisel olmayan kaynak kullanılarak yürütülen çevrim içi bir deney gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklemini 208 lisans öğrencisidir.	Sosyal medyada birleştirici kolektif eylem teorisi	Facebook, Twitter, MySpace gibi sosyal medya platformları.	Kişisel olmayan kaynaklara oranla kişisel kaynaklardan mesaj almak, sosyal medyadaki kolektif faaliyetlere katılım istekliliğini artırır.	Bireylerin sosyal medyada birleştirici-kolektif eylem istekliliği bilişsel detaylandırmanın aracılığı ile algılanan kaynağın güvenilirliği tarafından yönetilmektedir.
(Sandoval-Almazan, & Gil-Garcia, 2013). Cyberactivism through Social Media: Twitter, YouTube, and the Mexican Political Movement "1m Number 132". (Meksika)	"YoSoy132" hareketinin sosyal medya kullanımını ele almakta ve bu amaçla analitik bir model sunmaktadır.	-	Dört aşamalı (Tetikleme Olayı, Medya Tepkisi, Viral Organizasyon ve Fiziksel Tepki.) Dairesel Akış Modeli kullanılmıştır.	Demokrasi teorisi	Twitter, YouTube ve "YoSoy132" platformu	Dairesel Akış Modelinin sunduğu olanaklar, sosyal medyayı ana eylem platformu olarak kullanan hareketleri anlamak açısından kapsamlı ve açıklayıcıdır.	Çevrim içi Meksika sosyal protestosu, hesap verebilirliği teşvik etmekte ve halk arasında iletişimi geliştirmektedir.
(Anderson, 2019). "Independence 2.0": Digital activism, social media and the Catalan independence movement. (İspanya)	Katalan bağımsızlık hareketinde sosyal medyanın rolünü ve kullanımını incelemektedir.	Katalan bağımsızlığı, Dijital aktivizm, Sosyal medya, Feministler,	Karşılaştırmalı Vaka Çalışmasında örnekler Katalonya'da bağımsız devlet modelini savunan iki grubun 'sistem tasarımları' olarak seçilmiştir. Veriler yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır.	-	İnternet ve sosyal medya platformları	Sosyal medya platformları sivil toplum kuruluşları için, özellikle güçlendirme, seferberlik, örgütlenme, katılım ve direniş açısından önemli olanaklar sunmaktadır.	Sosyal medyanın Katalan bağımsızlık hareketinde oynadığı ve oynamaya devam edeceği önemli bir rol bulunmaktadır. Ancak sosyal medyanın yanlış bilgi yaymak veya bağımsızlık yanlılarını susturmak için kullanılması endişe vericidir.
(Jout, 2018). "Digital Feminism: Questioning the Renewal of Activism," (Fransa)	Feminizmin yeniden canlanışının altında yatan sosyal ve siyasal dinamikler sorgulanmaktadır.	Feminizm, Dijital pratik, Kültürel içerik, Performatif aktivizm, Sanal topluluklar	Makale, dokuz feminist grubun etnografik çevrimiçi gözlemine, aktivistle yüz yüze görüşmelere ve nitel ankete dayanmaktadır.	Eleştirel teori	Dijital medyalarda	Dijital feminizmin görünürlüğü, şiddetli bir siber cinsiyetçiliğin yükselişine yol açmıştır.	Dijital medya, feminizmin yeniden canlanmasına ve toplumsal cinsiyet sorununun kamusal alana taşınmasına yardımcı olsa da Batı ülkelerinde feministlerin, gerici güçlerle yeniden karşılaşmasına engel olamamıştır.
(Johansson & Scaramuzzino, 2023). Digital resource abundance: How social media shapes success and failure of online mobilisation. (İsveç).	Çevrim içi protestoların nasıl ve neden dijital kaynak zenginliği kazandığını araştırmaktadır.	Çevrim içi seferberlik, Protesto, Toplu eylem, Sosyal medya, Algoritmalar, Sivil toplum	'İsveç Petrol Ayaklanması 2.0' örneğinden hareketle çevrim içi seferberliğin gelişimi incelemektedir. Veri toplamak amacıyla iki röportajdan yararlanılmıştır.	Çağdaş Sosyal Medya Araştırma teorileri ve Klasik Aşama teorisi	Facebook	Hangi eylemlerin engelleneceği, hangilerinin teşvik edileceği sadece hareketin liderlerinin konumundan değil sosyal medya politikalarından da etkilenmektedir.	Dijital kaynak bolluğunun paradoksu hem bir nimet hem de bir külfet oluşturmaktadır. Ancak bu bolluk, başarılı grupları "zirve" aşmadan "düşüş" aşamasına dönüşel bir dönüş yaşanması için "sürekli seferberlik" aşamasında kalmaya zorlar.

(Khazraee & Novak, 2018). Digitally Mediated Protest: Social Media Affordances for Collective Identity Construction, (IRAN).	<i>My Stealthy Freedom</i> örneği üzerinden çevrim içi kampanyalarının kolektif kimliğin ve kampanya anlatsının inşasına katkısı incelemektedir.	Kolektif kimlik, Kadın hareketi, Sosyal medya, Olanaklar, Dijital protesto	Çalışmanın gönderi külliyatını, <i>My Stealthy Freedom</i> 'da yayınlanan ilk 200 fotoğrafla bunlara gelen yorumlar oluşturmaktadır. Gönderi külliyatının veri analizi için Atlas.ti yazılımı kullanılmıştır.	Risk ve İhlal teorisi	Facebook	Sosyal medya olanakları, fotoğraf biyografisini ve fotoğraf paylaşımını protesto için modüler bir performansa dönüştürmeyi mümkün kılıyor.	Fiziksel protesto kısıtlandığında dijital protestonun kolektif kimlik ve toplumsal hareketi gerçekleştirme için sunduğu olanaklar vardır. Teşhis, tahmin ve motivasyon süreçleri ile <i>My Stealthy Freedom</i> 'ın otobiyografileri sayesinde, hareket İran siyasi ortamında ivme ve ilgi kazanmıştır.
(Inobemhe & Santas, 2022). #EndSARS Protest: A Discourse on Impact of Digital Media on 21st Century Activism in Nigeria, (Nijerya).	Nijerya'da meydana gelen polis şiddeti karşıtı protesto hareketleri üzerinden yeni nesil aktivizmde dijital medyanın rolü eleştirel bir bakışla ele alınmaktadır.	#EndSARS, Dijital, Sosyal hareket, Aktivizm, Nijerya Protestosu, 21. Yüzyıl	EndSARS protestosu gibi dijital medya destekli aktivizme sahne olan Nijerya örneği üzerine yazılan makaleler, kitap bölümleri ve çevrimiçi materyalleri içeren kütüphane belgeleri incelenmiştir.	Determinizm paradigması.	Facebook, Twitter	Anaakım medyanın küçümsemesine rağmen #EndSARS protestosunun organizasyonu ve yönetiminde dijital medya daha etkili nasıl kullanılabilir?	Hükümetler, iletişim ve teknolojinin gücünü fark etmeli ve bu nedenle ülkede önceden var olan sosyal sorunları ele alırken halkla sürükli iletişim kurmalıdır.
(Aron, 2019). From Cyberspace to Independence Square: Understanding the Impact of Social Media on Physical Protest Mobilization During Ukraine's Euromaidan Revolution. (Ukrayna)	Çalışmada, sosyal medyanın mobilizasyon etkileri konu ediliyor.	İnternet, Toplumsal seferberlik, Protesto, Devrim, Ukrayna, Sosyal medya.	Çevrim içi/dışı seferberlik arasındaki ilişkinin niteliğini ortaya çıkarmak için sosyal medya üzerinden toplanmış on milyon veri kategorik olarak kodlanmış ve makine öğrenme algoritması ile duyu durum analizine tabi tutulmuştur.	Dışel Fraksiyonel- İletişim tekniği	Twitter, Facebook, bloglar, SinaWeibo, Forum, Haber siteleri, YouTube, Google Plus ve Tumblr	İki dilli bir ülkede, post-duyu durumunu dile göre değerlendirmek, bireylerin diller arasında geçiş yapabilmeye nedeniyse soruludur. Ancak, yabancı dilde hareketi destekleyen içerik üretimi uluslararası dikkatleri tartışma eksenine çekebilir.	Sonuçlar, sosyal medya gönderileri ile sokaklardaki fiziksel katılım arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Sokaklardaki katılmadan önce sosyal medya gönderilerindeki ani artışlar protestoların çevrim içinden dışına doğru anlamlı bir mobilizasyonu göstermektedir.
(Chan, Vasi & Chang, 2017). How social media matter: Repression and the diffusion of the Occupy Wall Street movement. (ABD)	Bu çalışmada, sosyal medyanın baskı seferberliğini yeniden şekillendirmede üstlendiği rol irdelenmektedir.	Tutuklama, İlgâl hareketi, Protesto difüzyonu, Baskı, Sosyal medya.	Çalışmada baskı ve protesto olaylarına ilişkin yeni veri kümesi oluşturulmuştur.	Baskı ve Seferberlik Paradoksu	Facebook ve Twitter	Protesto alanlarında baskı ve şiddet uygulamalarının sayısındaki artış, gelecekte farklı şehirlerde protesto olasılığını ve Occupy hareketine verilecek desteği olumlu etkiler.	Protesto sitelerine yönelik baskı doğrudan Occupy protestolarına yol açmamakla birlikte, popüler sosyal medya siteleri aracılığıyla çevrim içi aktivizmi teşvik ettiği saptanmıştır.
(Moscato, 2016). Media Portrayals of Hashtag Activism: A Framing Analysis of Canada's #IdleNoMore Movemen. (Canada)	Çalışma, geleneksel medyanın Twitter gibi sosyal medya kaynaklı aktivizmi desteklemekte hangi açılardan ayrıştığını incelemektedir.	Medya çerçeveleme, Çevrim içi aktivizm, Sosyal medya	#IdleNoMore hakkında LexisNexis veritabanı ve The Globe and Mail gazetesi ile Maclean's dergisinin web arşivinden yararlanılmış; nitel çerçeveleme analizi kullanılmıştır.	Çerçeveleme Teorisi	Twitter	Ulusal medya/ Hashtag aktivizmi #IdleNoMore hareketini nasıl çerçeveledi?	Hashtag aktivizminden kaynaklanan medya çerçeveleri, yalnızca kamu politikası tartışmaları için yeni sınırlar belirlemekle kalmadı, aynı zamanda Kanada'nın Yerli toplumlarının tarihsel geçmişlerini yeniden yapılandırdı.
(Drüeke & Zobl, 2016). Online feminist protest against sexism: the German-language hashtag #aufschrei. (Almanya)	Bu çalışmada, alternatif anlamların inşasında çevrimiçi feminist protestoların rolü ele alınmaktadır.	Çevrim içi feminist protesto, Hashtag aktivizmi, Kamuların çokluğu, Dijital halklar	Çalışmada, argümantasyon modellerini ve ağ oluşturma anlamak için #aufschrei Hashtagı altındaki gönderilerle feminist bloglardaki mesajların nitel ve nitel tematik içerik analizi yapılmıştır.	Kamusal Alan Teorisi.	Twitter	Dijital teknolojiler, bu yeni kamusal alanda toplumsal söylemleri ve feminist siyaseti nasıl etkilemekte ve hangi kamular oluşturulabilmektedir?	Twitter'daki ısrarlı anti-feminist ve cinsiyetçi mesajlar da aynı şekilde toplumsal cinsiyet konulu çevrimiçi tartışmalara bu konuların giderek daha fazla sızdığını gösteriyor.
(Costa & Soeiro, 2013). The New Global Cycle of Protest and the Portuguese Case. (Portekiz)	Gençliğin öncü bir rol oynadığı yeni seferberlik türünde, güvensiz çalışma ve yeni kolektif eylem biçimleri incelenmiştir.	Protesto döngüsü, Emek, Toplumsal hareketler, Gençlik, Portekiz	Çalışmada 12 Mart Halk Protestosuyla ilgili Ulusal İstatistik Enstitüsü ve Eurostat gibi kaynaklardan elde edilen bilgilerle gazete ve dergi yazılarının içerik analizi yapılmıştır.	Toplumsal emek paradigması	Facebook	Yeni kolektif eylem biçimlerinin merkezinde ekonomik sorunların artmasına koşut olarak toplumsal emek konuları ağırlık kazanmıştır.	Bu hibrit (emek-ekonomi) kamusal alan, kurumsal gücü elinde bulunduranların kontrolünden kaçan iletişim süreçlerini geliştirmek için önemli bir örneklik kaynağıdır.
(Patrut & Stoica, 2019). Romanian Resist Protest. How Facebook Helps Fight Political Corruption. (Romanya)	Corruption Kills topluluğunun yolsuzlukla mücadele protestolarını destekleyenlerin sayısını arttırmada Facebook'u nasıl kullandığı incelenmiştir.	Sosyal medya, Yolsuzluk, Sivil aktivizm, Çevrim içi topluluk, Sosyal ağlar,	Corruption Kills topluluğunun sosyal medya paylaşımları ile Romanya'da Facebook sayfalarını izlemeyen Facebooks.ro temsilcilerinin sağladığı veriler kullanılmış; Çevrim içi topluluğuna dahil geniş bir gruba çevrimiçi anket uygulanmıştır.	-	Facebook	Bir kümeleme mantığını özümseyen bireyler, sosyal medya aracılığıyla sadece karşılıklı etkileşime girmekte kalmaz, bir kolektif özneli yaratma olanağı da elde ederler.	Sivil bilincin sosyal medya aracılığıyla kendini yeniden icat ediyor olduğu saptanmıştır. Yeni protesto biçimleri, sanal alanı kamusal bir itiraz alanına dönüştürmüştür; halk ile politikacılar arasındaki kırılmaya, Biz/Onlar ikiliğine işaret etmiştir.
(Breuer, Landman & Faruqhar 2015). Social media and protest mobilization: evidence from the Tunisian revolution. (Tunus)	2010-2011 yıllarında Tunus Devrimi'nde sosyal medyanın protesto ve seferberlik açısından nasıl bir katalizör görevi gördüğü incelenmektedir.	Siyasi protesto, Seferberlik, Bilişim Teknolojileri, Sosyal medya; Tunus.	Çalışmada üç kaynak kullanılmıştır: i.) İlgili ikincil literatür, ii.) Siber aktivist ve yurttas gazeteci ile gerçekleştirilen bir dışı arka plan görüşmesi ve iii.) Facebook kullanıcıları arasında gerçekleştirilen çevrimiçi anket.	Kaynak Seferberliği Teorisi	Facebook	Dijital seçkinler hükümet kontrollerini aşmak ve daha geniş bir muhalefet hareketine destek oluşturmak için mevcut dijital altyapıyı nasıl ve ne amaçla kullanmışlardır?	Dijital seferberlik şiddeti tasvir ederek bir "duygusal seferberlik" sağlama ve böylece otoriter rejimin sansürü karşısında bireyler açısından zorlaşan "risk eşiklerini" hesaplama ve büyüyen kriz duygusuna yanıt verme zorluğu sosyal medya eksenli kaynaklarla açıklanabilir hale gelmiştir.
(Qin, Strömberg & Wu, 2017). "Why Does China Allow Freer Social Media? Protests versus Surveillance and Propaganda." (Çin)	Siyasi sorunlar hakkında temel gerçekleri belgelemek için mikroblog platformlarının potansiyel kullanımını araştırmak.	-	Çalışmanın veri kümesi Sina Weibo'da yayınlanan 13,2 milyar blog gönderisinden oluşmuş sıklık analizi yapılmıştır.	-	Sina Weibo (Mikroblog)	Sosyal medyanın yarattığı bilgi şoku Çin vatandaşlarının siyasi olaylara katılımını nasıl etkiliyor? Rejim neden kullanıcıları geniş ölçekte cezalandırmıyor ve hassas materyalleri sansürleniyor?	Protestolar ve grevlerle ilgili gönderiler, etkinliklerin düzenlenmesine yardımcı olabilir, ancak bu etkinliklerin merkezi hükümet tarafından görünürlük kılınması da sağlar.
(Leong, Pan , Bahri & Fauzi, 2019). Social media empowerment in social movements: power activation and power accrual in digital activism. (Malezya)	Sosyal medyada güçlendirme modeli oluşturmak için gerekli bağlantısal eylem dinamiklerini belirlemek.	Sosyal medya, Bağlantısal eylem mantığı, Sosyal hareket, Dijital güçlendirme.	Malezya Çevre Hareketini konu alan yorumsamacı vaka çalışmasıdır. Veriler, görüşmelerden, odak gruplardan ve çevrim içi-çevrim dışı içeriklerden olmaktadır	Sosyal Medya Güçlendirme Teorisi	Facebook, web siteleri, haberler, dergiler, kitaplar, kampanya materyalleri	Sosyal medyanın rolü bir hareket zirve yaptıktan sonra nasıl değişir? Sosyal medya farklı toplumsal tabanların katılımı ve hareketin sürüklenmesi için hangi rolleri oynayabilir.	Sosyal medya toplumsal hareketlerin tasarruflarında ve uygulanmasında tabandan gelen yaratıcılığa izin vererek hareketin kapsayıcılığı teşvik etmektedir.

(Sebastián, 2013). Unpacking the use of social media for protest behavior: The roles of information, opinion expression, and activism. (Şili)	Sosyal medya kullanımının yetişkinler arasında protesto etkinliğine dönüşmesine yol açan dinamikleri incelemektedir.	Protesto, Sosyal medya, Bilgi, Fikir beyanı, Aktivizm.	Şili'de, eğitim ve enerji politikasında köklü değişiklik talep eden protestocuların anket yoluyla toplanan veriler Lojistik regresyon modeliyle analiz edilmiştir.	Siyasi Eylem ve Demokrasi Paradigması	Facebook, Twitter, YouTube ve Google Plus	Sosyal medya kullanımı ile protestocu davranışları arasındaki ilişki haber tüketimi, fikir beyanı ve aktivizm faaliyetleri üzerinden kurulmaktadır.	Sosyal medya, kullanıcıların aile, arkadaş ve özel hayatlarının toplumsal hareketlerin kamusal alanıyla iç içe geçmesine; protesto maliyetlerinin azalmasına, endişelerin paylaşılıp kritik kitlelerin oluşumuna katkı veriyor.
(Zhang, 2021). Understanding digitally networked action: A case study of #HomeToVote and the Irish abortion referendum. (İrlanda)	Yurtdışındaki İrlandalıların kürtaj hakkı konulu referandum katılımı, ağ temelli eylem açısından incelenmektedir.	Referandum, Kürtaj hakkı, Bağlantı eylemi, Sosyal ağ analizi	Sosyal ağ analizi ile nicel içerik analizini birleştiren boylamsal bir vaka çalışmasıdır. Veri kümesi #HomeToVote Hashtag'ı altında üretilen tüm orijinal tweetlerdir.	Kamusal Alan Teorisi	Twitter	Hareketin yayılması ve dinamikleriyle ilgili olarak, katılımcılar dijital ağa bağlı eylemin farklı aşamalarında hashtagleri nasıl kullanıyor ve tartışma hangi eksenlerde gelişiyor?	Dijital eylem, kuluçka aşamasında az sayıda aktivist tarafından başlatılır, hareketin repertuarı dahil olan protestocularla zenginleştirilir, kanaat önderlerince pekiştirilir, genişletilir ve geç aşamada otorite kabulü alınırken parçalanır.
(Ogan & Varol, 2017). What is gained and what is left to be done when content analysis is added to network analysis in the study of a social movement: Twitter use during Gezi Park. (Türkiye)	Gezi Parkı eylemi sırasında iletişim amacıyla Twitter'i kullanan protestocuların oynadığı roller incelenmektedir.	Toplumsal hareketler, Sosyal Ağ, İçerik analizi, Bağlantı eylemi, Kullanıcı Davranışı,	Gezi Parkı eyleminin başlangıcından Türkiye geneline yayılmasına kadarki ilk üç haftada üretilen tweetler içerik analizi ve ağ analizi birlikte kullanılarak analiz edilmiştir.	Bağlayıcı Eylem paradigması	Twitter	Dilsel ipuçlarından yola çıkarak sosyal medya kullanıcıları hangi rolleri üstlenmiş, ne tür içerikler paylaşmış ve hangi rolleri ne amaçla üstlenmişlerdir?	-Gezi gibi toplumsal bir harekette, siyasi bir örgüte bağlı olmayan protestocuların, hedefleri formüle etmek ve gerçekleştirmek için sosyal medyayı gerçek bir örgütsel yapının yerini alacak bir alternatif olarak görmeleri hata olacaktır.

5. Literatür İncelemesine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bu başlıkta çalışmanın örnekleme dahil edilen 23 makale, Tablo 1'de yer alan niteliksel içerik analizinden yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Tablo 1'de görüleceği üzere 2012 ile 2023 yılları arasında yayınlanmış makalelerin her biri alan araştırmasına dayalıdır ve çoğu iki ve daha fazla yazarlıdır. Makaleler yıllara göre (her yıl için bir ya da iki makale) dengeli dağılmakla birlikte, COVID-19 pandemisinin başlangıç yılı olan 2019'da en yüksek değere (5) ulaşmıştır.

Literatür incelemesinden elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirme, Tablo 1'de yer alan kategorik başlıklar ve analiz içerikleri dikkate alınarak yedi ana başlık altında yapılmıştır: (i) Konu ve Amaç, (ii) Anahtar Kelimeler, (iii) Yöntem ve Örneklem, (iv) Kuram/paradigma tercihi, (v) Kullanılan medya platformu, (vi) Hipotez ve/veya araştırma soruları ve son olarak (vii) Öne Çıkan Sonuçlar.

5.1. Konu ve Amaç

İlk bulgu, makalelerin odaklandıkları konularına ve amaçlarına ilişkindir. Analizi yapılan makaleler dijital seferberlik ve meydan okuma, protesto, çevrim içi kampanya, işgal (baskı seferberliği) gibi görünüşler altında sosyal medya eksenli dijital aktivizm faaliyetlerini konu almaktadır. Bu bağlamda kapsayıcı genel başlık, dijital aktivizm ve bunun farklı görünüşleri olmakla birlikte başta kadınlar, gençler ve yurtdışında yaşayan vatandaşlar olmak üzere üç toplumsal kesim, ana özneler olarak öne çıkmaktadır. Dijital aktivizm eksenli çalışmaların sorunsalları arasında kolektif anlatı ve kimliğin inşası, siyasi antagonizma repertuarı oluşturma, siyasi bağımsızlık mücadelesi, feminizm ve toplumsal cinsiyet, siyasi baskı, gözetim ve sindirme operasyonlarının ifşası, kamulararası dayanışma, toplumsal bellek ve kürtaj sorunu öne çıkmaktadır.

Amaçlar noktasında vurgulanması gereken en önemli husus, ele alınan konuların ilişkisel bir bakış açısıyla sorunsallaştırılıp süreç yaklaşımı içinde oluşum, gelişim ve sönümlenme aşamaları çerçevesinde incelediğidir. Ele alınan konular belirlenimci (Teknolojik/toplumsal) değil, diyalektik yaklaşımla incelenmiştir. Sosyal medyanın sunduğu teknolojik-araşsal olanakların, genelde örgütlülük temelinde hareketin amaçlarına hizmet edebileceği saptanmıştır. Çalışmalar arasındaki amaç farklılıklarını belirleyen unsurlar ise sorunsalların çeşitliliği ve sosyal medyanın nasıl araçsallaştırıldığı yani kullanıldığı olmuştur.

5.2. Anahtar Kelimeler

İkinci bulgu, makalelerde kullanılan ortak anahtar kelimelere ilişkin olmuştur. Bu bağlamda en sık yer verilen beş anahtar kelimenin sırasıyla sosyal medya, protesto, aktivizm, sosyal ağlar ve sosyal hareketler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular arasında dikkat çekici husus ise makalelerde, katılım, temsil, demokrasi, hegemonya, sınıf mücadelesi, bireycilik ve neo-liberalizm gibi muhalif protesto ve seferberlik hareketleri bağlamında kolektif duygu ve duyarlılıkları ortaklaştırma, yaşanan sorunları toplumsal kesimler nezdinde bir eşdeğerlilikler örüntüsü altında toplama açısından anahtar nitelikteki kavramlara yer verilmemiş olmasıdır. 'Kuram ve Mo-

deller' başlığı altında yeniden değerlendirilecek olan bu durumun çalışmaların genelinde izlenen paradigmatik (uygulamalardan-vaka çalışmalarından yola çıkarak durum saptama ve model oluşturmaya dönük) yaklaşımdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

5.3. Yöntem ve Örneklem/Analiz Birimi Kullanımı

Araştırmalarda kullanılan yöntem, örneklem ve veri toplama tekniğine ilişkin üçüncü bulgu, araştırma örneklemini dahil edilen çalışmaların genel görünümü bağlamında Tablo 2'de verilmiştir. Her bir yöntemin kaç çalışmada kullanıldığı parantez içinde ayrıca belirtilmiştir.

Tablo 2: Çalışmalarda yöntem, örneklem ve veri toplama tekniğine ilişkin tercihler

Yöntem	Örneklem	Veri Toplama Tekniği
<i>Sosyal medya verilerinin nicel analizi (6)</i>	Bu çalışmalarda araştırma örneklemini, ilgili coğrafi yerleşim alanında protesto-seferberlik eylemine katılan, destek veren ve/veya organize edenlerdir.	Bu çalışmalarda araştırma verileri 'büyük veri' niteliğinde olup makine öğrenme-bilgisayar destekli yazılımlarla toplanmakta, ayıklanmakta ve işlenmektedir.
<i>Anket (4)</i>	Bu çalışmalarda örneklem, protesto-seferberlik hareketi sürecinde yapılan gösterilere katılanların yanı sıra sosyal medyada eylemleri destekleyen aktivistler, destekçilerdir.	Veriler çevrim dışı ve çevrim içi anketlerden toplanmıştır.
<i>Metinsel ve/veya görsel içerik analizi (4)</i>	Bu çalışmalarda araştırma örneklemini, sosyal medya kullanıcıları ile blog yazarlarıdır.	Veriler çevrim içi (özellikle hashtagler altında üretilen tweetler-retweetler) ve çevrim dışı (özellikle basın bültenleri) kaynaklardan toplanmıştır.
<i>Vaka çalışması (4)</i>	Bu çalışmalarda araştırma örneklemini, ilgili vakanın yönetici ve/veya destekleyicisi konumundaki aktörlerdir.	Araştırma verileri, iki tiptedir. İlkinde veriler araştırma örneklemini oluşturan vakanın hareketin doğrudan aktörleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşme, söyleşi, röportaj kayıtlarıdır. İkincisinde ise çevrim içi ve çevrim dışı tekniklerle hareketin destekçilerinden ya da web sitelerinden, haberlerden, basın bültenlerinden, dergilerden, kitaplardan, günlüklerden, kampanya materyallerinden toplanmıştır.
<i>Literatür incelemesi (3)</i>	Bu çalışmalarda araştırma örneklemini kitap, kitap bölümleri, gazeteler, dergiler ve çevrim içi materyalleri içeren kütüphane belgelerinden oluşmaktadır.	Veriler ilgili literatürün konu, anahtar kelimeler, yöntem, örneklem, bulgular vb. kategorik başlıklar altında kümelendirilmesi yoluyla toplanmıştır.
<i>Mülakat (2)</i>	Bu çalışmalarda örneklem kapsamına hareketin önderleri-düzenleyicileri, aktivistler, blog yazarları, yurttaş gazeteciler, hükümet yetkilileri, gönüllüler, bölge sakinleri, öğrenciler, sıradan vatandaşlar girmektedir.	Veriler ağırlıklı olarak yüz yüze görüşmelerin, kısmen de telefon ya da çevrim içi görüşmelerinin ses kayıtlarıdır.

Tablo 2'de görüleceği gibi araştırma örneklemini dahil edilen çalışmalarda en sık kullanılan araştırma yöntemi etkileşimsel özellikleriyle öne çıkan Facebook, Twitter ve YouTube başta olmak üzere sosyal medya verisine (büyük veri) dayalı nicel (kantitatif) analizdir. Bu yöntemin kullanıldığı çalışmalarda toplanan veri sayısı,

milyonlarla ölçülen değerlere ulaşabildiği için bilgisayar destekli analiz programları (Atlas.Ti, Crimson Hexagon, Topsy, Facebrands.Ro, Weibook Corp., Ols, Pasw, MPlus) da kullanılmıştır. Bu yöntemi sırasıyla anket, metinsel ve/veya görsel içerik analizi, vaka çalışması, literatür incelemesi ve mülakat yöntemleri izlediği gözlemlenmiştir.

Son yıllarda sosyal medya verisinin (büyük veri) kullanımı artmaktadır. Bu durum, protesto ve seferberlik gibi toplumsal ölçeği geniş, katılımcı sayısı yüksek faaliyetler söz konusu olduğunda daha da belirginleşmektedir. Ayrıca protestocuların, katılımcıların ya da aktivistlerin ürettiği mesajların yanı sıra dijital ortama geçirilmiş (görsel, işitsel, metinsel) içerikler çevrim içi veri özelliği kazandığından araştırma örnekleminin temsil edici niteliği de güçlenmektedir. Bununla birlikte, makine öğrenme gibi bilgisayar destekli analiz teknikleri sayesinde geleneksel anket yönteminin kısıtlılıkları da aşılabilmektedir. Nitekim bu çalışmada da görüldüğü üzere klasik anket yönteminin yerini giderek çevrimiçi anket yöntemleri almakta; hem nicel ve nitel yöntemlerin hem de çevrim dışı ve çevrim içi kaynakların çoğul kullanımı, tekil kullanıma oranla ağırlık kazanmaktadır.

5.4. Kuramlar ve Modeller

Araştırma dahilinde ele alınan çalışmaların , hangi kuram ya da modellere dayandığı ve bunların kullanım sıklığının ne olduğu, çalışmada elde edilen bulgulardan dördüncüsüdür. Tablo 3'te araştırma örneklemine dahil edilen çalışmalar bağlamında bulguların genel görünümü yer almaktadır;

Tablo 3: Çalışmalarda kullanılan kuramlar ve/veya modellerle kullanım sıklıkları

Çalışmalarda kullanılan kuramlar ve/veya modeller	Kullanım sıklığı
<i>Kamusal alan kuramı</i>	3
<i>Toplumsal hareket kuramı</i>	2
<i>Müzakereci demokrasi kuramı</i>	2
<i>Birleştirici kolektif eylem modeli</i>	1
<i>Risk ve ihlal modeli</i>	1
<i>Belirlenimci (paradigma) model</i>	1
<i>Dilsel fraksiyonelleştirme</i>	1
<i>Baskı ve seferberlik paradoksu</i>	1
<i>Çerçeveleme teorisi</i>	1
<i>Sosyo-emek</i>	1
<i>Kaynak seferberliği</i>	1
<i>Sosyal medya güçlendirme teorisi</i>	1
<i>Siyasi eylem modeli</i>	1
<i>Bağlayıcı eylem modeli</i>	1
<i>Klasik aşama teorisi</i>	1
<i>Belirgin bir kramsal çerçevesi olmayan</i>	4

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, ele alınan çalışmalarda en çok kullanılan kuramın Kamusal alan kuramı olduğu gözlenmektedir. Toplumsal Hareket ve Müzakereci Demokrasi kuramlarının da buradan beslendiği düşünüldüğünde, kuramın protesto ve seferberlik literatüründeki akademik üretime, özellikle de vaka çalışmalarına yön

verdiği, esin kaynağı olduğunu söylemek pek de yanıltıcı olmayacaktır. Diğer yandan protesto ve seferberlik literatüründeki akademik üretime modellerin ya da paradigmaların katkısının giderek arttığını söylemek mümkündür. Nitekim Birleştirici Kolektif Eylem Modeli, Risk ve İhlal Modeli, Belirlenimci Paradigma, Siyasi Eylem ve Bağlayıcı Modeller, sosyal medya verilerinin (büyük veri) nicel analizinin yanı sıra metinsel ve/veya görsel içerik analizinin yapıldığı çalışmalarda ele alınan olay-olgudan hareketle bir örnek oluşturmak veya var olan durumun daha önceki gelişmelerle ne ölçüde benzeşip/ayrıştığını ortaya koymak amaçlandığında sıklıkla tercih edilmektedir.

5.5. Kullanılan Çevrim İçi Platformlar

We Are Social 2023 verilerine göre, kullanıcılar tarafından en çok tercih edilen çevrim içi platformun Facebook olduğu görülmüştür. En fazla kullanılan etkileşim ortamı, dünya ölçeğinde de 3 milyara (dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 38'i) yakın kullanıcı sayısı ile (We Are Social, 2023) Facebook'tur. Buna karşın 450 bin kullanıcı sayısının altında kalan Twitter (dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 5,7'si), etkileşimsel fonksiyonlarının yanı sıra siyasal iletişim açısından da özel tercih sebebi olmasıyla sıralamada ikincidir. 2 milyon 500 bin kullanıcı sayısı ile dünya ölçeğinde popülerlik sıralamasında ikinci sırada yer alan YouTube (dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 32'si), etkileşimsel fonksiyonlarının görece kısıtlılığı nedeniyle sadece üç çalışmada kullanılmıştır.

Tablo 4: Çalışmalarda kullanılan çevrimiçi platformlar ve kullanım sıklıkları

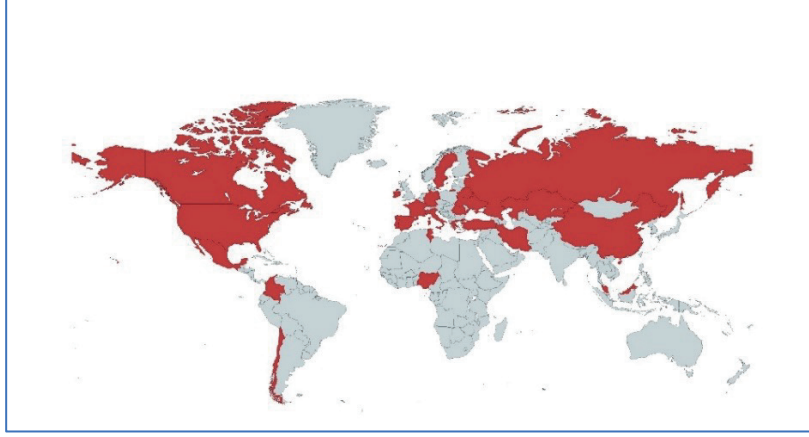
Çalışmalarda kullanılan çevrimiçi platformlar	Kullanım sıklığı	Yüzde (%) ³
Facebook	13	% 30,23
Twitter	10	% 23,25
YouTube	3	% 7,00
Telegram	2	% 4,65
Google Plus	2	% 4,65
Bloglar	2	% 4,65
Sosyal ağ siteleri	2	% 4,65
MySpace	1	% 2,32
Tumblr	1	% 2,32
Diğer platformlar (haber siteleri, google arama motorları, devlet kurumlarına ait websiteleri, arama motorları)	7	% 16,28

5.6. Araştırmalara Konu Olan Ülkeler

Çalışmaların altıncı bulgu bağlamında uzamsal dağılımı aşağıda yer alan Görsel 1'de sunulmaktadır. Şekil 1'de görülebileceği gibi çalışmaların uzamsal dağılımında ABD, Rusya ve Çin gibi nüfusu kozmopolit ülkelerin yanı sıra ekonomik, siyasi (baskıcı-otoriter-milliyetçi yönetimler ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı) ve göçmen-mülteci sorunları yaşayan İran, Nijerya, Brezilya, Şili, Türkiye, Fransa, Romanya, Belarus ve Ukrayna gibi ülkeler dikkat çekmektedir. Almanya, kadın hareketleri; İspanya ise etnik çatışma-bağımsızlık hareketleri bağlamında bu kapsama dahil olmuştur.

³ Yüzde oranları, ilgili sosyal medya platformlarının çoğu makalede birden fazla -birarada- kullanılmış olmasından dolayı toplamda kullanılan platform sayısı (43) üzerinden hesaplanmıştır.

Görsel 1: Çalışmaların konu aldığı vakalara göre uzamsal dağılımı

Kaynak: <https://www.mapcharet.net>, Erişim tarihi: 20.08.2023

5.7. Araştırmalarda Öne Çıkan Sonuçlar

Bu başlık altında, literatür incelemesine konu olan çalışmaların araştırma sonuçları ve ulaşılan sonuçların genel değerlendirmesi yapılacaktır. Bu değerlendirmeye tabi olan araştırma ve araştırmacıların, birbirleriyle örtüşen ve ayrışan görüşleri de genel hatlarıyla ele alınacaktır., Tablo 1'de 'Öne çıkan sonuçlar' başlığı altında ayrı ayrı yer verilmiştir. Bu başlık altında de ulaşılan sonuçların genel hatlarıyla örtüşen ve ayrışan yanları nserimlenmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki hemen hemen tüm çalışmalarda sosyal medyanın hem toplumu harekete geçirmek ve şikayetleri paylaşmak hem de yönetimlerce onları izlemek ve başlatılan hareketleri bastırmak için kullanıldığı gerçeği, paradoksal bir biçimde ortaya konmaktadır. Başka bir deyişle, literatür incelemesine konu olan çalışmalarda sosyal medya ekseninde klişeleşmiş, araca (dijital teknolojiye) odaklı 'olanaklar/sınırlılıklar' ikilemi yerine taraflar ve mücadelenin koşullarına-ortamına odaklı 'olanaklar/karşı olanaklar' çatışmasının yeğlendiği görülmektedir.. Nitekim bu araştırmalarda sosyal medyanın, daha önceden de var olan ve yeniden yükselen, coğrafi olarak dağınık ya da yaygın nitelikli protestoları yönlendirmede önemli bir rol oynadığına dair hem niceliksel hem de niteliksel bulgular sergilenmekle birlikte, 'olanaklar/karşı olanaklar', tarihsel-toplumsal bağlamda eyleyenlere ve onların hangi ortak amaçları öne çıkardıklarıyla ilişkilendirilerek süreç yaklaşımı içinde ortaya konmaktadır.

Araştırma sonuçlarının örtüşen yanlarından birisi de sosyal medyanın yeni protesto ve seferberlik hareketlerini oluşturmada araçsal ve mekansal olanaklarının hem hareketin eyleyicileri hem de engelleyicileri açısından geçerli olduğunun kabulüdür. Eyleyiciler açısından en sık vurgulanan husus, sosyal medyanın gerçek yaşamda politik bir değişim yaratmak adına çevrim içi aktivizmi çevrim dışı aktivizme dönüştürme yeteneği vebuna bağlı olarak da kolektif kimlikleri güçlendirme olanağı sunmasıdır.. Bu bağlamda araştırmacıların ortak kanısı, sosyal medyanın bir kamusal destek oluşturarak protesto ve seferberliği kitlesel-toplumsal ölçeğe taşıma olanağının, kişilerin sosyal medyadaki bağlayıcı türdeki kolektif eylemlere katılma isteklerinden bağımsız düşünülemezdir. Bir başka ortak kanı ise sosyal medyanın, farklı mesajların yayılmasını, eylem eşgüdümünü kolaylaştırmasını görmezden gelmemekle birlikte bir haber tüketme aracı olarak işlev gördüğü, yanlış ya da 'susturma' amaçlı enformasyonu yaymaya da hizmet ettiği gerçeğini de akıllarda bulundurmak gerekliliğidir.

Yönetimsel baskıyı protesto ve seferberlik fırsatlarına dönüştürmek için yeni bir araç setini temsil eden sosyal medya, aktivistler açısından kamu politikalarına ilişkin tartışmalarda, yeni sınırların belirlendiği, yerel ve ulusötesi ağların, ittifakların ve işbirliğinin yaratıldığı önemli bir ortam-alan haline gelmiştir. Tam da bu noktada araştırma sonuçlarının ayrışan yanları belirginlik kazanmaktadır. Sosyal medyayı dijital kamusal alan olarak değerlendiren araştırmacılarından bir kısmı, bu değerlendirmenin merkezine aktivist hareketlerin yönetsel-kurumsal gücü elinde bulunduranların kontrolünden kaçan iletişim süreçlerini (ulusal medya karartmasını kırma gibi) geliştirme etkinliğini koymaktadır. Diğer yandan sosyal medyayı, temel bir özerklik kaynağı olmaktan çok sermayenin

egemenliğindeki bir teknolojik iktidar alanı ya da kolektif öznelliklerin ve duygusal seferberliğin kolayca parçalanabildiği bir kontrol-tahakküm alanı olarak değerlendiren araştırmacılar da mevcuttur.

Araştırmacılar arasında ayrışma yaratan bir başka unsur, internet ve sosyal medyanın, coğrafi ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin aşılmasına verdiği katkının dinamiklerine ilişkindir. Kimi araştırmacılar sosyal medyanın giderek popülerliğini yitiren bir rejime karşı protesto ve seferberlik eylemlerinde itici gücü konusunda hareketin önderlerine odaklanırken, kimisi de destekleyici ya da katılımcı konumundaki sıradan bireylerin 'risk eşiklerine' ilişkin algılarına ve kriz karşısındaki duygu durumlarına odaklanmaktadır. Nitekim bu ikinci grupta yer alan araştırmacılar, protestolar ve grevlerle ilgili olarak önder kadronun ya da aktivist grubun mesaj trafiğinin etkinliklerin düzenlenmesinde kolaylık sağlaması konusunda hemfikir olmuşlardır. Ancak sosyal medyanın harekete dahil olanların merkezi yönetimler tarafından daha görünür kılınmasına neden olduğu için, sıradan bireylerin risk eşiklerini düşürdüğüne ve harekete kayıtsız kalma yönünde tutum takınmanın kolayca başlayıp yaygınlaşabileceğine işaret etmektedirler. Görünen o ki, söz konusu araştırmacılar, sosyal medyanın merkezi yönetimleri dizginleyebileceği varsayımına mesafeli durmaktadırlar.

Bir diğer ayrışma noktası ise, protesto ve seferberlik eylemlerinin örgütlenme tarzına ilişkindir. Araştırmacıların bir kısmı sosyal medyanın özerk, bağımsız- bağlantısız ve birey merkezli bir örgütlenme tarzını mümkün kıldığını savunmaktadırlar; bunun sebebi kullanıcıların özel dünyalarının (aile, arkadaşlıklar ve kişisel hayatlarına dair), toplumsal hareketlerin, siyasetin ve protestoların kamusal alanıyla iç içe geçmesine izin vermesidir. Diğer yandan kimi araştırmacılar ise dijitalleşme ve bireyselleşme ilişkisine gereğinden fazla önem verildiğini iddia etmektedirler. Bu araştırmacılar, genel olarak sosyal medyanın etkinleştirdiği sosyal hareketlerin kapasitesi hakkında değerlendirmede bulunmaktadırlar. Buna bağlı olarak, siyasi örgütlere bağlı olmayan aktivistlerin bu alandaki hareketlerinin, başarıya ulaşma noktasında hedeflerini formüle etme ve gerçekleştirmede örgütlü bir yapının yerini alabilecek alternatif bir yapı olamayacaklarını ifade etmektedirler.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzde protesto ve seferberlik eylemleri giderek çevrim içi sosyal medya uygulamalarının çevrim dışına oranla daha fazla ağırlık kazandığı dijital bir eylem biçimi olmaya doğru evrilmektedir. Konumuz bağlamında bu değişimin dinamiklerinden birisi de anaakım medyada kendilerini belli bir gelenek içinde konumlandıramayan veya yer bulamayan aktivistlerin, kanaat önderlerinin protesto ve seferberlik hareketlerini oluşturma, geliştirme ve sürdürdürme boyutlarında sosyal medyada daha geniş olanaklara sahip olmalarıdır. Ancak araştırma kapsamında literatür incelemesine konu olan çalışmaların bulgularında da görüldüğü gibi, bu olanaklar tek başına sosyal medyanın tenik-teknolojik yeteneklerinin ya da verili bir durumun sonucu değildir. Aksine, etkileşim ve değişim diyalektiği içinden bakıldığında bu olanaklar, öncelikle ilgili coğrafyada egemenliğin kullanımı bağlamında demokratik hak ve özgürlüklerin nasıl bir rejime tabi olduğuna ve siyasal iktidarların da bu rejimi nasıl uyguladıklarına bağlıdır. Hemen hemen her rejim anayasalarında tanımlanmış temel hak ve özgürlüklere hiyerarşik bir üstünlük ve bağlayıcılık atfedildiğini görmek mümkündür. Oysa araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere, başta düşünce ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, vicdan ve kanaat özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü gibi soyut tanımlamaların hayatın gerçeklerine ne ölçüde uyduğu, söz konusu özgürlüklerin içini dolduran somut hakların (alma ve verme, eleştiri, yorum, bilgi edinme, adil yargılanma gibi) pratikte kullanılabilir olup olmadığına bağlıdır. Bu nedenle gelişim sürecinin dinamikliğini yansıtacak biçimde gelecekte yapılacak araştırmalarda söz konusu hareketlerin demokratik katılımı ve kamusal sorgulamayı ne ölçüde etkileyip geliştirebildiği sorusu da irdelenmek durumundadır.

Sonuç bağlamında altı çizilmesi gereken bir başka önemli nokta, sosyal medya eksenli dijital eylemlerin olanak ya da yarar anlamında her iki taraf (yöneten/yönetilen) açısından eşit olduğu iddiasının gerçeğe bağdaşmadığıdır. Bu, olsa olsa 'sahte' bir eşitlik iddiası olabilir. Taraflar arasında hem teknolojik hem de organizasyonel anlamda belirgin bir güç farkı bulunmaktadır. Bu güç farkını 'demokrat' (hukuk devleti) diyebileceğimiz ülkelerde kısmen de olsa sınırlayan dinamik, idari eylem ve işlemlerin keyfiyet yasağına bağlanmış olması ve bağımsız yargı tarafından gözetilmesidir. Oysa 'otokrat' ülkelerde devlet, sahip olduğu teknik ve organizasyonel olanakları keyfiyet yasağını hiçe sayarak hareketlerin çevrimdışı yani sokağa taşmasını önlemek için istihbarati saiklerle kullanılmaktadır. Söz konusu 'karşı, anti-demokratik' kullanımın yeni araştırmalarla daha çok görünür hale getirilmesi, dijital aktivizm ve seferberlik hareketlerine ilişkin dünya kamuoyunda farkındalığı da artıracaktır.

Kısacası genellemeci bir bakışla sosyal medyaya dair olan her unsurun olumlamasını yapmak ne kadar yanlış ise bu ortamı külliyen karanlık ve kirlilikle eş değer kılmak da o kadar yanlıştır. Ancak geleneksel medyanın yapay-çatışmacı kamusalılığı karşısında sosyal medyanın dolayimli-müzakereci (kısmen de olsa kendiliğinden) kamusalılığının demokratik mücadeleye verdiği destek, potansiyel anlamda çok daha yüksektir. Görünen o ki sosyal medya diğer hayat pratiklerinde olduğu gibi bu konuda da bir mücadele ortamı olarak görülmediği, dahil olmak yerine müdahil olmak hedeflenmediği müddetçe insanları tek tipleşmeye hizmet edecek kısıtlarla kuşatmıştır. Nitekim Arap Baharı'ndan sonra dünya çapında sosyal medya için getirilen kısıtlamalar ve yönetimlerin düzenleyici kurallarla bu alanları denetim-gözetim altına alma eğilimine girmeleri, çevrim içi eylemlilikle kitlelerin harekete geçirilmesini ve çevrim dışı ile bütünleşmesini zora sokacak gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, P. (2019). 'Independence 2.0: Digital activism, social media and the Catalan independence movement. *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, 11(2), 191–207.
- Aron, F. B. (2019). From Cyberspace to Independence Square: Understanding the Impact of Social Media on Physical Protest Mobilization During Ukraine's Euromaidan Revolution. *Journal of Information Technology & Politics*, 16(4), 360-378.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Boler, M., & Nitsou, C. (2014). Women activists of Occupy Wall Street: Consciousness-raising and connective action in hybrid social movements. In M. McCaughey (Ed.), *Cyberactivism on the participatory web* (ss. 232-356) içinde. New York: Routledge.
- Breuer, A., Landman, T., & Farquhar, D. (2015). Social media and protest mobilization: evidence from the Tunisian revolution. *Democratization*, 22(4), 764-792.
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age*. Cambridge: Polity Press.
- Chodak, J. (2016). New Patterns Of Protest And Revolution In The Age Of Social Media. *Kontessty Spooleczne*, 1 (7), 54–68.
- Costa, E. E. H. A., & Soeiro, J. (2013). The New Global Cyle of Protest and the Portuguese Case. *Journal of Social Science Education*, 12(1), 31–40.
- Davenport, C. (2010). *Media Bias, Perspective, and State Repression*. Cambridge University Press, New York, NY.
- DeLuca, K. M., Lawson, s., & Sun, Y. (2012). Occupy Wall Street on the Public Screens of Social Media: The Many Framings of the Birth of a Protest Movement. *Communication, Culture & Critique*, 5 (2012), 483–509 .
- Drüeke, R., & Zobl, E. (2016). Online feminist protest against sexism: the German-language hashtag #aufschrei. *Feminist Media Studies*, 16(1), 35-54.
- Egorov, G., Guriev, S., & Sonin, K. (2009). Why Resource-Poor Dictators Allow Freer Media: A Theory and Evidence from Panel Data. *American Political Science Review* 103(4), 645–68.
- Elmie, N., Gower, K., Zhou, S., & Metzger, M. (2019). Connective-collective action on social media: Moderated mediation of cognitive elaboration and perceived source credibility on personalness of source. *Communication Research* 46(1), 62–87.
- Fominaya, F. C. (2014). *Social movements and globalization: How protests, occupations and uprisings are changing the world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gaby, S., & Caren, N. (2012). Occupy online: how cute old men and malcolm X, recruited 400,000 US users to OWS on Facebook. *Social Movement Studies*, 11(3-4), 367-374.
- Harlow, S., & Harp, D. (2012). Collective Action on The Web, Information. *Communication & Society*, 15(2), 196-216.
- Hashemi, L. M. (2020). Media, Protest and Resistance in Authoritarian Contexts. *Draft Working Paper Prepared for the Annual Meeting of the American Political Science Association, September 2020*.

- Hess, D., & Martin, B. (2006). Backfire, repression, and the theory of, transformative events. *Mobilization*, 11 (1), 249-267.
- Howard, P. N., & Hussain, M. M. (2011). The upheavals in Egypt and Tunisia: the role of digital media. *Journal of Democracy*, 22 (3), 35-48.
- Inobemhe, K., & Santas, T. (2022). #EndSARS Protest : A Discourse on Impact of Digital Media on 21st Century Activism in Nigeria. *Galactica Media: Journal of Media Studies*, 4(4), 100-124.
- Johansson, H., & Scaramuzzino, G. (2023). Digital resource abundance: How social media shapes success and failure of online mobilisation. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 29(3), 586-601.
- Jost, J., Barberá P., Bonneau, R., Langer, M., Metzger, M., Nagler, J., Sterling, J., & Tucker J. (2018). How social media facilitates political protest: information, motivation, and social networks. *Political Psychology*, 39(1), 85-118.
- Jout, J. (2018). Digital Feminism: Questioning the Renewal of Activism. *Journal of Research in Gender Studies* 8(1), 133-157.
- Jurgenson, N., & Ritzer, G. (2012). The internet, Web 2.0, and beyond. In G. Ritzer (Ed.), *The Wiley-Blackwell companion to sociology* (ss. 626-648) içinde. Malden, MA: John Wiley.
- Kavada, A. (2015). Creating the collective: social media, the Occupy Movement and its constitution as a collective actor. *Information, Communication & Society*, 18(8), 872-886.
- Khazraee, E., & Novak, A. N. (2018). Digitally Mediated Protest: Social Media Affordances for Collective Identity Construction. *Social Media + Society*, 1-14.
- King, G., Pan, J., & Roberts, M. E. (2013). How censorship in China allows government criticism but silences collective expression. *American Political Science Review*, 107(2), 1-18.
- Laer, J. V., & Aelst, P. V. (2010). Cyber-protest and Civil Society: The Internet and Action Repertoires In Social Movements. In Yvonne Jewkes & Majid Yar (eds.), *Handbook of Internet Crime*, (ss.230-254) içinde. Portland, Oregon: Willan Publishing.
- Lefebvre, R. (2016). Leveraging the Voices of Social Media for Peace and Security. *Sicherheit Und Frieden / Security and Peace*, 34(4), 231-235.
- Leong, C., Pan, S. L., Bahri, S., & Fauzi, A. (2019). Social media empowerment in social movements: power activation and power accrual in digital activism. *European Journal of Information Systems*, 28(2), 173-204.
- Lonkila, M., Shpakovskaya, L., & Torchinsky, P. (2021). Digital Activism in Russia : The Evolution and Forms of Online Participation in an Authoritarian State. In D. Gritsenko, M. Wijermars, & M. Kopotev (Eds.), *The Palgrave Handbook of Digital Russia Studies* (ss. 135-153) içinde. Palgrave Macmillan.
- Lorentzen, P. (2014). China's Strategic Censorship. *American Journal of Political Science*, 58(2), 402-414.
- Mateo, E. (2022) . All of Belarus has come out onto the streets: exploring nationwide protest and the role of pre-existing social networks. *Post-Soviet Affairs*, 38(1-2), 26-42.
- Morozov, E. (2011). Whither Internet control? *Journal of Democracy*, 22(2), 63-74.
- Morozov, E. (2012). *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. Reprint edition. Public Affairs.

- Moscato, D. (2016). Media portrayals of hashtag activism: A framing analysis of Canada's #IdleNoMore movement. *Media and Communications*, 4(2), 2–12.
- Muller, E., & Opp, K. D. (1986). Rational choice and rebellious collective action. *American Political Science Review*, 80(2), 471–488.
- Ogan, C., & Varol, O. (2017). What is gained and what is left to be done when content analysis is added to network analysis in the study of a social movement: Twitter use during Gezi Park. *Information, Communication & Society*, 20(8), 1220–1238.
- Patrut, M., & Stoica, V. (2019). Romanian Resist Protest. How Facebook Helps Fight Political Corruption. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 66, 214–232.
- Qin, B., Stromberg, D., & Wu, Y. (2017). Why Does China Allow Freer Social Media? Protests Versus Surveillance and Propaganda. *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), 117–40.
- Sandoval-Almazan, R., & Gil-Garcia, J. R. (2013). Cyberactivism through social media: Twitter, YouTube, and the Mexican political movement “I’m Number 132. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, 1704–1713.
- Scherman, A. & Rivera, S. (2021). Social media use and pathways to protest participation: evidence from the 2019 Chilean social outburst. *Social Media + Society*, 7 (4), 1-13.
- Sebastián, V. (2013). Unpacking the use of social media for protest behavior: The roles of information, opinion expression, and activism. *American Behavioral Scientist*, 57(7), 920–942.
- Shirky, C. (2011). The political power of social media. *Foreign Affairs*, 90, 28–41.
- Suh, C. S., Vasi, I. B., & Chang, P. Y. (2017). How social media matter: Repression and the diffusion of the Occupy Wall Street movement. *Social Science Research*, 65, 282–293.
- Theocharis, Y., Lowe, W., van Deth, J. W., & Albacete, G.G. (2015). Using Twitter to mobilize protest action: Online mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados, and Aganaktismenoi movements. *Information, Communication & Society*, 18(2), 202–220.
- Treré, E., Jeppesen, S., & Mattoni, A. (2017). Comparing digital protest media imaginaries: anti-austerity movements in Greece, Italy & Spain. *Triplec: Communication, Capitalism & Critique*, 15(2), 405–424.
- We are social (2023, 27 April) Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/04/the-global-state-of-digital-in-april-2023/>. Erişim tarihi 1 eylül 2023.
- Zeitsoff, T. (2017). How social media is changing conflict. *The Journal of Conflict Resolution*, 61(9), 1970–1991.
- Zhang, X. (2021). Understanding digitally networked action: A case study of #HomeToVote and the Irish abortion referendum 2018. *Studies in Communication and Media*, 10(4), 502–532.

- **Etik kurul onayı:** Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.
- **Yazar katkı oranları:** “Sosyal Medya Eksenli Dijital Seferberlik ve Protesto Hareketleri Üzerine Bir Literatür İncelemesi” başlıklı bu çalışmada Seyedmorteza Mousavi (birinci yazar) %50, Nurcan Törenli (ikinci yazar) %50 oranında katkı sağlamıştır.
- **Çıkar çatışması:** Çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- **Finansal destek:** Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

-
- **Ethics committee approval:** There is no need for ethics committee approval.
 - **Author contribution rate:** Seyedmorteza Mousavi (first author) contributed 50%, Nurcan Törenli (second author) contributed 50% in this study entitled “A Literature Review on Social Media – Based Digital Mobilization and Protest Movements”.
 - **Conflict of interest:** There is no conflict of interest.
 - **Grant support:** The author declared that this study has received no financial support.

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.
This study was carried out in accordance with research and publication ethics.